

İ. İpek

Doktora Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye
(e-mail: ibrahimipek047@gmail.com)

Cümle Yapısı Bakımından Türkmen Atasözleri

Özet

Türkmen Türkçesi, Oğuz grubu Türk lehçeleri arasında yer almakta; ses, şekil ve cümle kuruluşu açısından diğer Oğuz lehçelerinden çok büyük farklılık göstermemektedir. Sekiz binin üzerinde atasözünün yer aldığı “Deňşdirmeli Türkmen Nakyllary we Atalar sözi, Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri” adlı eserdeki Türkmen atasözleri sözdizimsel açıdan incelendiğinde atasözlerinin büyük bir bölümünün basit, şartlı birleşik ve sıralı cümle kuruluşundaki atasözlerinden oluştuğu görülmektedir. Sıralı cümle kuruluşundaki atasözleri ise üç türden oluşmaktadır; iki basit cümleden oluşan sıralı cümle, iç içe girişik cümle başka tür bir cümleden oluşan sıralı cümle ve iki tane şartlı birleşik cümleden oluşan sıralı cümleler. Çok fazla olmamakla birlikte iç içe birleşik cümleden oluşan atasözleri de bulunmaktadır. Ayrıca Türkmen atasözlerinin yapısına bakıldığında sıralı cümle yapısındaki atasözleri çoğunlukta; bağlı cümle yapısındaki atasözlerinin de aynı oranda az olması dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Atasözler, Türkmen Türkçesi, Oğuz grubu, Türkmen atasözleri, cümle yapısı

İ.İpek

PhD Student, Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
(e-mail: ibrahimipek047@gmail.com)

Turkmen Proverbs in Terms of Sentence Structure

Abstract

Turkmen language is among the Oguz group Turkish dialects; in terms of sound, shape and sentence structure does not differ much from other Oghuz dialects. When the Turkmen proverbs in the book “Deňşdirmeli Türkmen Nakyllary we Atalar sözi, Comparative Turkmen Proverbs”, which has more than eight thousand proverbs, are examined from a syntactical point of view, it is seen that a large part of the proverbs are composed of simple, conditional unified and sequential sentence structure proverbs. There are three types of proverbs in the sequential sentence structure; sequential sentences consisting of two simple sentences, an intertwined sentence consisting of another sentence, and sequential sentences consisting series of conditional sentences. There are not too many but there are proverbs with an intertwined unified sentence. Furthermore, when the structure of the Turkmen proverbs is examined, it is noteworthy that the proverbs with sequential sentence structure are in majority and the proverbs with connected sentence structure are in minority at the same ratio.

Keywords: Proverbs, Turkmen language, Oguz group, Turkmen proverbs, sentence structure

Giriş

Atasözleri, atalarımızın ne zaman, nerede söylediği belli olmayan ama ne için söylendiği belli olan, genellikle nasihat veren, daha önceki yaşanmışlıkları ve tecrübeleri vasıtasıyla gelecek kuşakları uyaran, az ama öz, kısa ama etkili sözleridir. ‘Türkmen Diliniñ Düşündürişli Sözlüğü’nde atasözlerinin (nakyl) tanımı şu şekilde geçmektedir: “Öğüt verici kısa halk düşüncesi (halk yaratıcılığının bir türü) [1, II. cilt 128]. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğünde de atasözlerinin tanımı şu şekilde geçmektedir: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel [2, s. 140].

Atasözlerinin hem etkileyici bir anlatım kazanması hem de akılda kolay tutulması için Türk halkı manzum bir görünüm kazandırdığı atasözlerinin kısa ve öz; ama oldukça sanatlı bir söyleyişe sahip olmasını sağlamıştır. Tek cümleden oluşan atasözlerinin tamamında olmasa bile birden çok cümleden oluşan atasözlerinin pek çoğunda sanatlı söyleyiş görülür [3, 31 s.]. Bu sebeple de atasözlerinin çoğu manzum nitelik taşır.

Çalışmamızda bu kadar anlam, tecrübe ve sanatlı söyleyiş bulunan Türkmen atasözlerini cümle yapısı bakımından incelemeyi amaçladık. Çalışmamızda incelediğimiz atasözlerini Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkan “Deñeşdirmeli Türkmen Nakyllary we Atalar sözi, Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri” adlı eserden seçtik. Sekiz binden fazla atasözünü barından bu eserdeki atasözlerini cümle kuruluşlarına göre incelemeye tabi tuttuk. Çalışmamızda incelediğimiz sekiz binin üzerinde atasözünden belirli bir sayıda atasözünü dahil oldukları kategoriye uygun olarak örnek vermeyi tercih ettik.

Basit Cümle Yapısındaki Atasözleri

Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle, basit cümledir. Basit cümleyi belirleyen, yüklem dışındaki unsurların varlığı ve sayısı değildir. İçinde birçok kelimenin yer aldığı cümleler, tek yüklem taşıdıkları için basit cümlelerdir. Yapısında zarf-fiil, sıfat-fiil, isim-fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümleler de basit cümledir [4, 61 s.]. Türkmen Türkçesi ise basit cümle tanımı ve adlandırılması şu şekilde geçmektedir: “Türkmen Türkçesi söz dizimi çalışmalarında basit cümle sadece temel öge diye değerlendirilen özne ve yüklemden oluşuyorsa *dar basit cümle* “ýygnak ýönekeý sözlem” eğer diğer ögeler de varsa *geniş basit cümle* “ýaýran ýönekeý sözlem” diye adlandırılmaktadır” [5, s. 182]. Türkmen Türkçesindeki atasözlerin büyük çoğunluğu basit yapılı cümlelerden oluşmaktadır.

İ. İpek. Cümle Yapısı Bakımından Türkmen Atasözleri.

Abdaldan ýurt patyşasy bolmaz. “*Abdaldan (Allah aşkıyla yanan derviştän) yurda padişah olmaz.*”

Aç bolan daş gemrer. “*Aç olan taşı kemirir.*”

Aç gez, dok görün. “*Aç gez, tok görün.*”

Bir oba bir gybatkeş bes. “*Bir köye bir dedikoducu yeter.*”

Böriniň oýlagynda eşek otlamaz. “*Kurdun otlağında eşek otlamaz.*”

Büküri (küykini) gabyr düzeder. “*Kamburu kabir düzeltir.*”

Çyn dost geňeşde belli. “*Gerçek dost iştişarede belli olur.*”

Gaty geplän adama ýumşak aýt. “*Sert konuşan adama yumuşak söyle.*”

Hasapsyz iş bitmez. “*Hesapsız iş bitmez.*”

Her wagtyň öz patyşasy bolýandyr. “*Her devrin kendi padişahı vardır.*”

Jenetiň gapysyny eneler açarlar. “*Cennetin kapısını analar açar.*”

Kagyza alynmadyk söz şemala gider. “*Kağıda yazılmayan söz rüzgara gider.*”

Kör bilen hemra bolma. “*Kör ile yoldaş olma.*”

Mollanyň sahylygy dilinde. “*Mollanın cömertliği dilinde.*”

Nadandan haýwan ýagşydyr. “*Hayvan, cahilden daha iyidir.*”

Okan oğlan atasyny ýener. “*Okuyan oğlan babasını geçer.*”

Ökde ökdäni görende, aýagy tibirdär (sandyrar). “*Usta ustayı gördüğünde ayakları titrer.*”

Suwuny içen adam çeşmesini unutmaz. “*Suyunu içen adam, çeşmesini unutmaz.*”

Şagal awun şir iýmez. “*Çakalın avını aslan yemez.*”

Tayak dälini ýola salar. “*Dayak deliyi yola getirir.*”

Terezi hatyr bilmez. “*Terazi hatır bilmez.*”

Töwekgeliň ýary Huda. “*Cesurun yarı Hüda’dır.*”

Uky arslany-da ýykar. “*Uyku arslanı bile yıkar.*”

Umytly guş Kábä ýeter (...ýetipdir). “*Umutlu kuş Kabe’ye varır.*”

Utulan ýeňsesini gaşar. “*Yenilen ensesini kaşır.*”

Ýagşy söze daş ýarylar. “*İyi sözle taş yarılr.*”

Ýaltanyň bahanasy köp. “*Tembelin bahanesi çok.*”

Ýatan öküze iým ýok. “*Yatan öküze yem yok.*”

Ýetime ýaz ýok. “*Yetime bahar yok.*”

Zer gadyryny zergär biler. “*Altının kadrini kuyumcu bilir.*”

Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri

Birleşik cümle, bir ana cümle ve cümlelerin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur [4, s. 61]. Bu tarz cümleler, şartlı

birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Birçok Türkmen atasözü birleşik cümle yapısıyla oluşturulmuştur.

Şartlı birleşik cümle yapısındaki atasözleri

Tek başına kılış veya oluş bildirmeyen şart ifadesi taşıyan bir yan cümle ile yargı bildiren bir ana cümleden oluşan, şarta bağlı atasözleridir [4, s. 61]. Türkmen Türkçesinde bu yapıdaki atasözlerinde şart anlamı yanından tavsiiye ve uyarı anlamları da bulunmaktadır.

Adam garrasa-da, heňnam (köňül, göwün) garramaz. *“İnsan yaşlansa da, devran (gönül) yaşlanmaz.”*

Agajyň gurdy özünden bolmasa ýüz ýyl yaşar. *“Ağacın kurdu kendisinden olmazsa, yüz yıl yaşar.”*

Agyl itsiz bolsa, doňuz depä çykar. *“Ağıl köpeksizse, domuz damına çıkar.”*

Akmak gulaga guysañ, akyp gider. *“Ahmağın kulağına söylersen su gibi akar gider.”*

Ak ner çökmese, boz maýa gaýmaz. *“Beyaz ner (erkek deve) çökmezse, boz maya (dişi deve) hamile kalmaz.”* (Kar yağmazsa, bahar yeşermez anlamında.)

Asylsaň hem belent şahadan asyl. *“Asılsan da yüksek budaktan asıl.”*

At alsañ aslyn sora. *“At alırsan aslını sor.”*

Aýakgabyň dar bolsa, jahanyň giňliginden ne peýda. *“Ayakkabın dar ise, cihanın genişliğinden ne fayda?”*

Aýıň on başı garaňkylyk bolsa, on başı aýdynlykdyr. *“Ayın on beş günü karanlıksa, on beşi de aydınlıktır.”*

Baş bolmasa, gövde lāş. *“Baş olmazsa gövde leştir.”*

Baýyň gyzy kel bolsa-da, är dannar. *“Zenginın kızı kel de olsa, damat bulur.”*

“Bolsady” eksen “käşgedi” gögär. *“Olsaydı ekersen, keşke biter.”*

Bürgüt garrasa, syçany bolar. *“Kartal yaşlanırsa fare avlar.”*

Goýun baksañ, goýun taýagyň elinde bolsun. *“Koyun güdüyorsan, çoban değneği elinde olsun.”*

Heleý alsañ, akyl bilen huş al. *“Kadın alacaksan, akıl ile şuur al.”*

Heñini bilsen “Mürzeweli” hem bir aýdymdyr. *“Ahengini bilersen, “Mürzeveli” de bir türküdür.”*

İt agzy ala bolsa-da, böri (gurt) görende birleşer. *“Köpekler aralarında anlaşamazlarsa da, kurdu görünce birleşirler.”*

Rahat arasaň, mazara bar. *“Rahat ararsan, mezara git.”*

Üzüm iyseň çöpi bar. *“Üzüm yersen çöpü var.”*

İ. İpek. Cümle Yapısı Bakımından Türkmen Atasözleri.

Ynsapsyza erk berseň, ili talar. *“İnsafsıza güç verirsen, ülkeyi talan eder.”*

Ýogy ýok etseň, bar bolar. *“Yoku yok edersen, var olur.”*

İç içe birleşik cümle yapısındaki atasözleri

Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir. Yardımcı cümle, ana cümlenin bir unsuru veya o unsurun bir parçasıdır [4, s. 63]. Bu tarz cümle yapısındaki atasözleri diğer yapıdaki atasözlerinin yanında azınlıktadır.

Başy agyrmaýanıň ýanynda “Başym agryýar.” diýme. *“Başı ağrımayanın yanında başım ağrıyor.” deme.*

“Gabylymy alanyndan yabymy al.” diyipdirler. “Yeteneğimi alacağıma beygirimi al.” demişler.

İt: “Ýaza çyksam, süňkden saray dokaryn” diýermiş. “Köpek, “Bahara yetişirsem, kemikten saray yaparım” dermiş.

Ot: “Buz üstünde ýansam ýanaryn, kül üstünde ýanmarın” diýermiş. “Ateş: *“Buz üstünde yanarsam yanarım, kül üstünde yanmam” dermiş.*

Saman diýer: “Galdyr (sakla) meni, ýaramasam ýandyr meni. *“Saman: ‘Sakla beni, işe yaramazsam yak beni’ der.*

Sıralı Cümleler

Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğudur. Sıralı cümleler, iki veya daha fazla cümle ile kurulur. Cümleler, birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrılır. Cümlelerin her biri yapı ve anlam bakımından farklı niteliklere sahip olabilir. Aralarındaki anlam ilişkisi, ortak cümle unsurları, ortak kip ve şahıs ekleri ile pekiştirilir [4, s. 66]. Türkmen Türkçesinde yapı bakımından basit yapıli atasözleriyle birlikte sayıca en çok olan cümle yapısıdır.

Aç at yol almaz, aç it aw. “Aç at yol almaz, aç it av.”

Aç diýip aşık etini iýme, dok diýip topuk etini goýma. *“Açım deyip aşık etini yeme, tokum deyip budu bırakma”.*

Mıhman birinci gün gızıl, ikinci gün kümüş, üçüncü gün mis, dördüncü gün pis. *“Misafir birinci gün altın, ikinci gün gümüş, üçüncü gün mis, dördüncü gün pis.”*

Agaç görki ýaprak, adam görki şüprek (eşik). *“Ağacın güzelliği yaprak, insanın güzelliği elbisedir.”*

Agaç iýmişinden belli, adam kylmyşyndan. *“Ağaç meyvesinden, insan yaptığından bellidir.”*

Agyr ayak başa deger, yeñil ayak daşa deger. *“Ağır ayak başa değer, hafif ayak taşa değer.”*

Agyz iyer, göz utanar. *“Ağız yer, göz utanır.”*

Akmak bozara bar, düzere yok. *“Ahmak bozmaya var, düzmeye yok.”*

Akylly öwrener, akmak öwreder. *“Akıllı öğrenir, ahmak öğretir.”*

Akyl öler, adalat ölmez. *“Akıl ölür, adalet ölmez.”*

At öler, meydan galar, är öler, at bilen şan galar. *“At ölür, meydan kalır; er ölür, at ile nam kalır.”*

Bar saklar, yok ýatlar. *“Var olan saklar, yok olan yâd eder.”*

Baýa günde baýram, günde toý, garyba günde gaýgy-gussa, günde oý. *“Zengine her gün bayram, her gün düğün; fakire her gün dert keder, her gün düşünme.”*

Bilen adam dokar, bilmedik adam dokar. *“Bilen adam okur, bilmeyen dokur.”*

Bolduran hem aýal, güldiren hem aýal. *“Olduran da kadın, güldüren de kadındır.”*

Buz erese, suw bolar, suw sowasa, buz. *“Buz erirse su olur, su soğursa buz olur.”*

Daga “Belent” diýme, öwrüm etseñ çıkarsyñ, ýaga “Güýçli” diýme, gaýrat etseñ ýykarsyñ. *“Dağa yüksek deme, etrafını dolaşırsan çıkarsın; düşmana güçlü deme, gayret edersen yenersin.”*

Ekiniñ enesi ýer, atasy suw. *“Ekinin anası yer, babası sudur.”*

Erkeç eti em bolar, geçi eti ýel bolar. *“Erkek keçinin eti derman olur, keçi eti yel olur.”*

Äri “Sen-sen!” diýip jandan ederler, sahyñy “Sen-sen” diýip maldan ederler. *“Yiğidi “sen sen” diyip candan ederler, cömerdi “sen sen” diyip maldan ederler.”*

Garga magtanyp çuñkar bolmaz, eşek öwünip tulpar. *“Karga övünüp şahin olmaz, eşek övünüp tulpar.” (Tulpar: aynı hızda uzun süre koşabilen kısa boylu bir at türü.)*

Garyp geýse “Nirden aldyñ?” diýerler, baý geýse “Gutly bolsun!” diýerler. “Fakir giyse ‘Nereden aldın?’, zengin giyse ‘Kutlu olsun’ derler.

Gatyra: “Atan (kakan) kim?” diýip sordular, “At dayymdyr” diýdi. “Katıra ‘Baban kim?’ diye sormuşlar, ‘At dayımdır’ demiş.

Gel habar gelne gelse, gelinden öñ gyz turar. “Geline davet gelse, ondan önce kız kalkar.”

Geljek bolsa geler Şamdan, Yrakdan; gitjek bolsa gider gaşdan,

İ. İpek. Cümle Yapısı Bakımından Türkmen Atasözleri.

gabakdan. “Gelecek ise gelir Şam’dan Yemen’den; gidecekse gider kaştan, göz kapağından.”

Gelni gelende gör, sepini serende gör. “Gelini geldiğinde gör, çeyizini serdiğinde gör.”

Gül össe, yer görki, gyz össe, il. “Gül yetişse, yer güzelliği; kız yetişse, ülkenin güzelliği.”

Halyn bilip, harç eylesen, golüň garjı tükenmez, Sözüň bilip sözleşen, yüzüň nury dökülmez. “Halini bilip harcarsan, harçlığın tükenmez; Sözüňü bilip konuşursan, yüzün kızarmaz.”

İt ata, är daýa. “Köpek babasına, er dayısına çeker.”

Karz alanda dostuň, bermeli bolanynda düşmanyn. “Borç aldığında dostun, vermen gerektiği zaman düşmanıdır.”

Kyrk ýyl garyplyk bolmaz, kyrk ýyl baýlyk. “Kırk yıl fakirlik olmaz, kırk yıl zenginlik.”

Molla “ber” diýseň eşitmez, “al” (me) diýseň eşider. “Mollaya ‘ver’ desen işitmez, ‘al’ desen işitir.”

Namart aş üstünde arlar, mert söweşde. “Namert aştı gürler, mert savaştı.”

Ogry onmaz, şor doňmaz. “Hırsız düzelmez, tuz donmaz.”

“Okadym” diýme, “bildim” diy. “‘Okudum’ deme, ‘öğrendim’ de.”

Ozal oýlan, sonra öýlen. “Önce düşün, sonra evlen.”

Öýde horaz, ilde towuk. “Evde horoz, dışarıda tavuk.”

Öyünde öýlälük ýok, telpegiň gysyk atar. “Evinde öğle yemeği yoktur, kalpağını eğri takar.”

Özem iýmez, ile de bermez. “Kendisi yemez, başkalarına da vermez.”

Patyşa akmak bolsa ýurt tozar, patyşa alym bolsa ýurt düzer. “Padişah ahmak ise devlet dağıtır, padişah alimse devlet kurar.”

Peltesiz çyra ýanmaz, hünärsiz ile ýaramaz. “Fitilsiz çıra yanmaz, hünärsiz halka yaramaz.”

Puly gazanmak asan, saklamak müşgil. “Parayı kazanmak kolay, saklamak zor.”

Pyýada at görkezme, dula aýal. “Yayaya at gösterme, dula kadın.”

Sakgaly ýok, murty ýok, dünýäden umudy ýok. “Sakalı yok, bıyığı yok, dünyadan umudu yok.”

Taldan taýak etme, guldan aşna tutma. “Daldan dayanak yapma, kuldan dost edinme.”

Tilkä: ‘Şayıdın kim?’ diýip soradylar, guýrugyny görkezdi. “Tilkiye, ‘Şahidin kim?’ diye sormuşlar, kuyruğunu göstermiş.”

Türküm, türküm türkümdür, Türküm meniň görkümdür, geçini satar sekize, derisin alar dokuza. *“Türküm, Türküm, Türkümdür, türküm benim heybetimdir; keçiyi satar sekize, derisini alır dokuza.”*

Üç ýyldyzdan bolmaz mizan-terezi, her mollodan bolmaz adalat, kazy. *“Üç yıldızdan olmaz mizan, her mollodan olmaz adalet, kadı.”*

“Wah-wah” diýen tapylar, çörek beren tapylmaz. “Vah vah’ diýen bulunur, ekmek veren bulunmaz.”

Ylymsyz bir ýaşar, ylymly yüz. *“İlimsiz bir yaşar, ilimli yüz.”*

Ýagşy ata gamçy gerekmez, ýagşy gyza sawçy. *“İyi ata kamçı gerekmez, iyi kıza savcı (aracı).”*

“Ýagy gelyär” diýip, malyňy tüketme, “Oba göçjek” diýip odunyny tüketme. “Düşman geliyor’ diye malını tüketme, ‘köy göçüyor’ diye odununu tüketme.”

Ýaş “Giderin” diýip gorkuzar, garry “Ölerin” diýip. *“Genç ‘giderim’ diye korkutur, yaşlı ‘ölürüm’ diye.”*

Bağlı Cümle Kuruluşundaki Atasözleri

Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. Bu cümleler “ki” veya diğer bağlama edatlarıyla kurulur [4, s. 64].

Türkmen atasözlerinde bağlı cümle yapısındaki atasözü sadece bir tanedir. Bağlı cümle yapısındaki atasözlerinde kullanıldığını tespit edebildiğimiz tek bağlama edatı “emma”dır.

Düýe-de Mekkä gidyär, emma hajy bolanok. *“Deve de Mekk’e gidiyor ama hacı olmuyor.”*

Sonuç

Cümle yapısı bakımından Türkmen atasözlerinin büyük bir bölümünü basit, şartlı birleşik ve sıralı cümle kuruluşundaki atasözleri oluşturmaktadır. Sıralı cümle kuruluşundaki atasözleri ise genellikle; iki basit cümleden oluşan, iç içe girişik cümle ve başka tür bir cümleden oluşan ve iki tane şartlı birleşik cümle türünden oluşan cümleler olmak üzere üç türden oluşmaktadır. İç içe birleşik cümle yapısındaki atasözleri çok olmamakla birlikte bulunmakta, fakat onların da birçoğu sıralı cümle yapısıyla kurulmuş atasözleri içinde yer almaktadır. Bağlı cümle yapısındaki atasözlerine ise sadece bir örnekte rastlanmıştır. Sıralı cümle yapısındaki atasözleri çoğunlukta bağlı cümle yapısındaki atasözlerinin de aynı oranla az olması dikkat çekicidir. Birçok sıralı cümle yapısındaki atasözünde bir bağlama edatı ihtiyacı hissedilmekte, hatta kullanılsa bile anlamı ortaya çıkmakta, fakat kullanılmamaktadır.

İ. İpek. Cümle Yapısı Bakımından Türkmen Atasözleri.

KAYNAKÇA

1. Türkmen Diliniň Düşündürüşli Sözlüğü (I, II). Aşgabat: Türkmenistan İlimler Akademisi. 2015.
2. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 2005.
3. Albayrak, Nurettin. Türkiye Türkçesinde Atasözleri. İstanbul: Kapı Yayınları. 2009.
4. Karahan, Leyla. Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-, Ankara: Akçağ Yayınları. 1999.
5. Dinç, Sinan, Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi, Erzurum: Fenomen Yayınları. 2017.
6. Geldiyev, Gurbandurdu; Karayunusoğlu, Yaşar. “Deňeşdirmeli Türkmen Nakyllary we Atalar sözi, Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri” Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 2017.
7. Tekin Talat ed. (ÖLMEZ Mehmet, Ceylan Emine, Ölmez Zuhal, Eker Süer),. Türkmençe - Türkçe Sözlük, Ankara: Simurg Yayınları. 1995.

Андатпа

Түркімен тілі - түркі диалектілердің Оғыз тобына жатады. Фонетика, морфология мен сөйлем құрылымы тұрғысынан өзге оғыз тобындағы тілдерден көп айырмашылығы жоқ. Сегіз мыңнан астам мақал-мәтелді қамтитын «Deňeşdirmeli Türkmen Nakyllary we Atalar sözi, Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri» атты кітаптағы түркімен мақал-мәтелдерін сөйлем құрылымы тұрғысынан қарастырар болсақ, бұл жердегі мақал-мәтелдердің көбісінің жай және шартты құрмалас сөйлемнен құралғанын байқауға болады. Саны жағынан аз болса да сабақтас құрмалас сөйлемнен құралған мақал-мәтелдер де бар. Сонымен қатар түркімен мақалдарының құрылымына назар аударар болсақ, салалас құрмалас сөйлемдерден құралған мақал-мәтелдерге қарағанда сабақтас құрмалас сөйлемнен құралған мақал-мәтелдердің аз қолданылғаны назар аудартады.

Кілт сөздер: Мақал-мәтелдер, түркімен тілі, оғыз тобы, түркімен мақал-мәтелдері, сөйлем құрылымы.

(Ипек И. Түркімен мақал-мәтелдерінің құрылымы)

Аннотация

Туркменский язык относится к числу тюркских диалектов Огузской группы языков; по звучанию, форме и структуре предложения не сильно отличается от других огузских диалектов. В книге под названием “Deňeşdirmeli Türkmen Nakyllary we Atalar sözi, Karşılaştırmalı Türkmen Atasözleri” насчитывается более восьми тысяч пословиц. При детальном изучении туркменских пословиц с точки зрения синтаксиса можно заметить, что большая часть пословиц состоит из простых, условных составных и бессоюзных сложных предложений. Пословицы в структуре бессоюзного сложного предложения состоят из трех типов: из двух простых предложений, из вложенных предложений и из двух условных составных предложений. Существует не так много пословиц, состоящих из вложенных предложений. Более того, изучая структуру туркменских пословиц, приходим к выводу, что насколько количество пословиц в структуре бессоюзных сложных предложений больше, то пословицы в структуре союзных сложносочиненных предложений настолько меньше.

Ключевые слова: Пословицы, туркменский язык, огузская группа, туркменские пословицы, структура предложения.

(Ипек И. О структуре туркменских пословиц и поговорок)